

accomplished in the form of two parallel stripes, between them grain crops were being sown. Regularly the district activities in ravines afforesting were being implemented.

Keywords: *afforestation, quicksand, shelter belts, land development, benefits for afforestation.*

УДК 338.43:061 (477) (047.31) (091)

Зосімов І.О.

УКРАЇНСЬКИЙ НДІ ЕКОНОМІКИ Й ОРГАНІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА: ПЕРШИЙ НАУКОВИЙ ЗВІТ (за 1928 – 1929 рр.)

У статті детально досліджується науковий звіт Українського НДІ економіки й організації сільського господарства за 1928 – 1929 рр. Вказаний НДІ діяв у 1928 – 1937 рр., однак матеріалів щодо його наукової діяльності не збереглося, звіт залишився лише у публікаціях «Вісника сільськогосподарської науки та досвідної справи», але, ще швидше, – в архівних установах України.

Ключові слова: *Україна, сільське господарство, економічні фактори сільськогосподарського виробництва, перший науковий звіт Українського НДІ економіки й організації сільського господарства за 1928-1929 рр. як наукової установи.*

Минуле українського народу є значною мірою історією розвитку землеробства та сільськогосподарського виробництва. Результати дослідження, викладені у науковій статті, висвітлюють діяльність Українського НДІ економіки й організації сільського господарства, який діяв у 1928–1937 рр. Проте майже немає офіційних даних про звіт його наукової діяльності. Збереглося лише кілька публікацій, однак ознайомлення з ними не давало можливості детально виявити характер наукової діяльності установи [1, с. 146-148]. Аграрний актив було поінформовано на урочистому зібранні, скликаному 11 березня 1929 р. в м. Харкові з нагоди відкриття інституту [2, с. 129]. Повідомлення на зібранні були поверховими тому й варто дослідити науковий звіт НДІ саме за 1928 – 1929 рр.

Вперше відомості про наукову діяльність цього НДІ висвітлено в матеріалі «Український науково-дослідний інститут економіки й організації сільського господарства (1928 – 1937 рр.). Документи та матеріали», датованому 2015 р. [3, с. 222].

Попри все, за радянську добу сільськогосподарська наука намагалася дистанціюватися від політики й зберегти наукові традиції. Тому в статті проаналізовано лише перший (і єдиний) науковий звіт Українського НДІ економіки й організації сільського господарства. Його особливість полягала у тому, що економічні завдання інституту мали сформулювати стратегію наукового й дослідницького комплексу сільськогосподарського виробництва країни для аграрного майбуття Радянської України. Насправді ж представлений науковий звіт став останнім, бо після цього (з 1929 р.) почалося

перетворення названої наукової установи. В основу реорганізації НДІ надалі покладено класові принципи, які, однак, не відповідали принципам аграрної науки, що також потребує дослідження в історичному аспекті.

Для вирішення зазначеної адміністративно-господарської проблеми Уряд України дав згоду на утворення Українського НДІ економіки й організації сільського господарства. Згідно зі статутом, затвердженим на засіданні колегії НКЗС УСРР 3 жовтня 1928 року (протокол № 49), НДІ мав статус науково-дослідної установи. Основними завданнями інституту, що передбачалося статутом, було: розробка проблеми економіки та організації сільського господарства України з метою визначення шляхів соціалістичної реконструкції сільського господарства в цілому та окремих його галузей; на наукових засадах обґрунтування раціональної організації сільського господарства у напрямі усупільнення й піднесення його продуктивних сил; науковий супровід поточної державної, кооперативної та громадської роботи у галузі організації сільського господарства. Визнаною (за архівними свідченнями) була й програма роботи названого НДІ (станом на 1929 р.) [4].

Вперше названий звіт щодо наукової роботи НДІ був опублікований у «Віснику сільськогосподарської науки та досвідної справи» (науковий орган Наркомату землеробства УСРР) у вигляді стислої звітної доповіді про діяльність НДІ з жовтня 1928 р. по 1 червня 1929 р. Структурно звіт містив 10 розділів. У початковому розділі – «Організаційний стан інституту» (розд. I) повідомлялося, що НКЗС УСРР давно відчував потребу у названій науково-дослідній установі, яка розробляла б, як вказувалося, – за марксистсько-ленінським науковим методом чергові організаційні й економічні проблеми, що їх висувала тогочасна соціалістична реконструкція сільського господарства, бо брак економічних наукових сил не дозволяв (до 1928 р.) ставити конкретно питання про утворення НДІ, визначалися статутні й програмні завдання наукової установи.

Далі, у розділі «Робота правління, дирекції та наукових закладів інституту» (розд. II) визначалося, що починаючи роботу, інститут витратив багато часу на вирішення організаційних питань, а саме: комплектування штату установи, оформлення організаційної структури, влаштування приміщення, розробка програмних питань окремих кафедр інституту тощо. Вся ця робота провадилася колегіально, що давало можливість об'єднати в один колектив увесь склад основних наукових фахівців-економістів. Правлінням НДІ розв'язано 19 організаційних питань, скликалися також засідання дирекції інституту, яких відбулося 11, на них розглянуто 66 питань. Усі науково-методичні питання проаналізовано на засіданнях наукової колегії інституту, а саме: затвердження планів й програм кафедр та кабінетів інституту, розгляд наукової тематики тощо. Відбулося 22 засідання наукової колегії установи, на них розглянуто 102 питання, з них науково-методичних

– 55. Науково-методичні й організаційні питання вирішувалися також на регулярних засіданнях кафедр і кабінетів, що забезпечувало колективну проробку накреслених проблем. Крім них проводилися об'єднані засідання кафедр і кабінетів (їх було 6) та пленарних засідань інституту (4), в роботі яких, за запрошенням інституту, брали участь представники різних наукових, оперативних (тогочасні управлінсько-господарські посадовці), планових та господарських організацій України, що давало змогу налагодити науковий зв'язок із згаданими установами.

Про нестачу наукових економічних сил в Україні, особливо фахівців з марксистським розумінням, йшлося у розділі звіту – «Наукові кадри інституту» (розд. III). Ця обставина ускладнювала роботу з комплектування наукових кадрів працівників кафедр і кабінетів установи. Інституту вдалося укомплектувати свій штат 20-ма старшими науковими співробітниками та 26-ма молодшими науковими фахівцями (з них комуністів – 18 осіб). Проте найгострішим в інституті залишалося питання наукових кадрів, яке мало сталий характер. Тому наявні економічні сили в Україні, які мали працювати за так званим марксистським методом, установа вичерпала, й фахівців доводилося шукати за межами України та займатися підготовкою молодих фахівців-економістів. Відповідно інститут порушив питання про відкриття 10 стипендій для аспірантів, планував запросити до 10 науковців, що навчалися на дослідних кафедрах сільськогосподарської економіки, шукати їх і в середовищі практиків.

У розділі IV «Зв'язок із установами» розглядалася актуальна проблема налагодження організаційних та ділових зв'язків з фаховими науковцями. Науковій установі вдалося встановити міцний зв'язок із відділами НКЗС УСРР, центром сільськогосподарської кооперації «Сільський господар», Кооптапхом, Бурякосоюзом, Добробутом, частково із Укрсільгоспбанком, ЦСУ, Укрдержпланом та деякими місцевими установами – Харківським обласним земельним відділом (ОЗВ), Київським, Сталінським ОЗВ, Маріупольським кредитсоюзами, низкою досвідних станцій, дослідних кафедр тощо. Перед інститутом постало невідкладне завдання: залучити до роботи науково-дослідну кафедру сільськогосподарської економіки та економічні й пристосувальні відділи досвідних станцій. Передбачалося, що організація при інституті кабінету економіки досвідної справи допоможе вирішити цю проблему. Крім того, необхідно якнайширше залучати до роботи установи економічні сили таких міст, як Київ, Одеса тощо.

Залучення й користування статистичними матеріалами були одним із першорядних питань, про що йшлося у розділі V «Методи збирання статистичних матеріалів». Інститут використовував усі способи збирання статистичних матеріалів й водночас працював над розробкою статистичної методології. Основне питання, що поставало перед установою – налагодити пос-

тійне спостереження й фіксацію соціально-економічних процесів на селі, яке можна вирішити через систему досвідних станцій, яку варто утворювати.

При складанні програми роботи інституту доводилося визначати найгостріші питання економічної дійсності. Наукове опрацювання питання диктувала потреба соціалістичної реконструкції сільського господарства України. Після кількаразового обговорення програми діяльності на засіданнях кафедр і кабінетів її було розглянуто на науковій колегії інституту й затверджено на правлінні установи та надруковано окремою брошурою «Програма роботи Інституту на 1928 – 1929 рік» (розд. VI). Програму було детально опрацьовано згідно з основними проблемами кафедр та кабінетів інституту.

Протягом першого півріччя діяльності установи (науковий звіт датувався 1 червнем 1929 р.) інститут займався організаційною та підготовчою роботою, підбором наукових кадрів. Однак деякі питання, передусім у методологічній частині, опрацьовувалися й доповідалися на кафедрах або оприлюднювалися на зборах інституту, про що повідомлялося у розділі VII «Виконання програми на 1 червня цього року (1929 р.)». Детальна інформація щодо виконання програми ґрунтувалася на звітах кафедр і кабінетів. Заслуховування доповідей на об'єднаних засіданнях кафедр і кабінетів, а також на пленарних зібраннях інституту мало надважливе значення, бо завдяки цьому інститут згуртував навколо себе наукову думку різних організацій та спеціалістів галузі сільського господарства, а також пов'язував свою працю із широким колом практиків у аграрній галузі. Досвід роботи розширених засідань цілком себе виправдав, тому інститут й надалі мав намір продовжувати її в цьому напрямі.

Низку проблем, якими займався інститут, можна було вирішити лише за наявності матеріалів, зібраних у процесі обстеження експедиційних оглядів різних об'єктів, про що йшлося у розділі VIII «Організація експедицій». Інститут підготував конкретний перелік експедиційних досліджень. Матеріали, розроблені на підставі експедиційних досліджень первісних форм колективізації в обсязі 15 друкованих аркушів, було підготовлено до публікації. Крім зазначених експедицій, які надавали матеріали для опрацювання переліку проблем, визначених планом роботи, інститут планував наукові відрядження й невеликі експедиційні дослідження, що давало можливість розгорнути роботу всіх інших кафедр і кабінетів у науковому плані.

Видання праць інституту розпочиналося після закінчення опрацювання окремих наукових проблем, про що інформував розділ IX «Видавнича робота». Науковці інституту друкували підготовлені статті в журналі «Вісник сільськогосподарської науки та досвідної справи». Так, видано окремою брошурою працю А. Сліпанського «Предмет та методи сільськогосподар-

ської економії», підготовлено до друку збірник «Теоретичні проблеми сільськогосподарської економії» тощо.

Розгортання роботи інституту зумовлювало потребу у відкритті нових кабінетів, про що йшлося у розділі X «Організація нових кабінетів», який передбачав стратегічно-економічний напрям української науково-дослідницької діяльності. Так, з метою об'єднання економічної роботи досвідних станцій республіки та для економічного обґрунтування заходів, рекомендованих станціями, інститут вважав за необхідне відкрити при кафедрі організації сільського господарства кабінет економіки досвідної справи. Для вивчення проблеми зернових культур й тих економічних проблем, що поставали у зв'язку з питаннями врожайності, необхідно було утворити кабінет зернового господарства та вивчення проблем урожайності. Для організації систематичних досліджень ефективності сільськогосподарського кредиту й усіх питань, пов'язаних із кредитною політикою та практикою, при кафедрі аграрної політики має запрацювати спеціальний кабінет сільськогосподарського кредиту. Практика роботи кафедри землевпорядження доводила, що комплекс питань економіки землевпорядження потрібно об'єднувати з проблематикою кабінету землевпорядження, коли комплекс меліоративних питань об'єднали із кабінетом меліорації. Секцію птахівництва та скотарства при кафедрі індустріалізації сільського господарства необхідно об'єднувати організаційно із кабінетом скотарства. Для спільного вирішення питань праці у напрямку вивчення економіки технічно-промислових культур треба при кафедрі індустріалізації утворити кабінет техніко-промислових культур. Проблеми електрифікації сільського господарства, яка на той час не посідала належного місця в роботі інституту, надалі повинна розроблятися за певним планом, задля чого кабінет Дніпрельстану слід реорганізувати у кабінет електрифікації сільського господарства й Дніпрельстану. З метою об'єднання статистичних технічних робіт по усіх кафедрах і кабінетах, а також для розробки статистичної методології, при науковій колегії інституту треба утворити статистичне бюро, яке діятиме на правах кабінету. Для організації технічних консультацій з питань, пов'язаних з економічними дослідженнями різних індустріальних сільськогосподарських закладів, при кафедрі індустріалізації необхідно організувати спеціальне технічне бюро. Усі згадані кабінети фактично існують у структурі інституту, тому без будь-яких труднощів їх можна зорієнтувати на дослідження тих наукових потреб, що постають у зв'язку із потребами сільськогосподарського виробництва та практикою роботи центральних закладів. Науковий звіт займав більше ніж 15 аркушів дрібного тексту [5, с. 177-187].

Варто також стисло навести зміст постанови колегії НКЗС УСРР від 27 червня 1929 р. стосовного наукового звіту Українського НДІ економіки й

організації сільського господарства за 1928-1929 рр. Колегія наркомату зазначила, що інститут працював лише півроку й при його заснуванні виникло чимало труднощів (нестача кваліфікованих фахівців-економістів, особливо марксистів, відсутність чітко розробленої структури, плану роботи для нової установи, бюджетні утруднення, проблеми із приміщенням тощо), проте, незважаючи на зазначене, інститут все ж сформувався в науково-дослідну установу. Програма роботи кафедр та кабінетів інституту на 1928-1929 рр. свідчить, що установа проводить правильну лінію щодо розробки найактуальніших питань соціалістичної реконструкції сільського господарства України. Колегія наркомату підтримала інститут, який перейняв додатково від відділів наркомату розробку, наприклад, таких невідкладних та складних економічних проблем, як стан тракторизації сільського господарства України, організація польового господарства щодо знищення толоки, організації сівозмін, зернова й кормова проблеми, організація молочного господарства щодо виробництва, збуту постачання молока, вивчення ефективності землеустрою на конкретних зразках, наприклад, по Молдавії, обстеження стану колгоспів та машинно-тракторних станцій, вивчення виробничих типів колгоспів і дослідження експедиційним методом ефективності сільськогосподарського кредиту тощо. Щодо досягнень інституту, то колегія НКЗС УСРР зазначила й те, що установі вдалося підібрати склад наукових кадрів, встановити організаційні й ділові зв'язки відділів наркомату із центральним та місцевим керівництвом, розпочати роботу з налагодження цих зв'язків із периферією – дослідними кафедрами, досвідними станціями, різними земельними й кооперативними організаціями. Підсумовуючи, колегія НКЗС УСРР, водночас, визнала необхідність налагодити найтісніші зв'язки з рештою центральних та місцевих земельних і кооперативних установ, а, особливо, налагодити якнайтісніші зв'язки з економічними та пристосувальними відділами досвідних станцій. Колегія наркомату схвалила запропоновану інститутом програму роботи кафедр на 1929-1930 рр., водночас зазначала, що виконання цього плану мусить виходити з таких передумов: роботу інституту слід вести за ухваленим планом відповідно до передбаченого кошторисом, а додаткові позапланові замовлення установи передбачати як виняток, причому тематика додаткових замовлень має відповідати першочерговим завданням НКЗС УСРР. При підборі наукових фахівців, виконанні науково-дослідних робіт і опублікуванні праць інститут мав стежити за тим, щоб зазначена установа підтримувала марксистсько-ленінські ухвали. Поряд із розробкою практичних проблем, що стосувалися соціалістичного розвитку сільського господарства, при інституті слід вести теоретичну роботу, яка мала б слугувати за базу для розробки практичних питань. Зважаючи на вимоги, що їх поставлено перед інститутом окремими відділами наркомату й центрами сільсько-

господарської кооперації, колегія НКЗС УСРР затвердила на 1929-1930 рр. організацію нових кабінетів, запропонованих у звіті НДІ, передбачивши структурні та штатні зміни установи. Колегія наркомату підтримала клопотання перед Наркоматом праці УСРР щодо доведення ставок наукових працівників інституту до величини ставок, що їх визначено для працівників дослідницьких установ, які працюють у галузі індустрії, мотивуючи тим, що згідно з постанови Уряду СРСР від 15 грудня 1928 р. для установ, які обслуговують наукові потреби сільського господарства, передбачено утворити й найсприятливіші матеріальні умови праці, що повинні відповідати умовам, в яких перебувають наукові установи, що обслуговують індустріальний сектор. Колегія наркомату погодила заходи щодо будівництва приміщення для НДІ, утворила центральну наукову сільськогосподарську бібліотеку (ЦНСГБ), відкоригувала керівну структуру НДІ, переглянула можливість підготовки молодих наукових фахівців, передбачала, щоб інститут мав свій щомісячний друкований науковий орган тощо. Загалом колегія НКЗС УСРР затвердила відповідну ухвалу [6, с. 187-189].

Крім того, було наведено й постанову правління Всеукраїнського союзу сільськогосподарської кооперації «Сільський господар» від 5 липня 1929 р. щодо наукового звіту Українського НДІ економіки й організації сільського господарства. Правління «Сільського господаря» визнавало, що завдання та програма роботи НДІ відповідала науковим потребам, які постали перед сільськогосподарською кооперацією України. Констатувалося, що своєю програмою роботи інститут наближався до наукових потреб сільськогосподарської кооперації, у складі установи діяли дослідні осередки з метою обслуговування майже усіх центрів сільськогосподарської кооперації за підтримки керівного, планового та оперативного апарату. Вважалося за доцільне розмістити установу в будинку кооперації, який зводився. Всеукраїнський союз «Сільський господар» визнав за доцільне, щоб окремі проблеми, які поставали у процесі роботи кооперації, ставилися на громадське обговорення в інституті, як і окремі роботи, що найбільше цікавили систему сільгоспооперації, виносилися установою на обговорення активу сільськогосподарської кооперації. У цілому правління Всеукраїнського союзу сільськогосподарської кооперації «Сільський господар» ухвалу також затвердило [7, с. 190-191].

Дещо підсумуємо. Представлений науковий звіт Українського НДІ економіки й організації сільського господарства як наукової установи (за 1928 – 1929 рр.) був науково аргументованим та переконливо доказовим, але й не без критичних зауважень, що засвідчили й колегія НКЗС УСРР та тогочасне правління «Сільського господаря».

Висновки. 1. Згідно з науковим звітом за 1928 – 1929 рр. Українського науково-дослідного інституту економіки й організації сільського господарства

як наукової установи, науково-дослідне забезпечення відбувалося у той період, коли сільське господарство України опинилося у складному становищі, що знайшло відображення в аналітично-науковому звіті установи.

По-перше, інститут витрачав багато сил на вирішення тактично-організаційних питань: стосовно роботи правління, дирекції, наукових структурних одиниць установи, відбору наукових кадрів, налагодження зв'язку із науково-дослідними й іншими установами республіки тощо. Установі доводилося займатися науково-стратегічними проблемами: щодо методів збирання статистичних матеріалів, підготовки програми роботи інституту (на 1928-1929 рр.) й водночас реалізації названої програми, організації експедицій та видавничою справою тощо. Українському НДІ економіки й організації сільського господарства довелося паралельно займатися й перспективними проблемами, тобто стратегічно-економічним напрямом тогочасної науково-дослідної діяльності: формувати низку нових кабінетів для проведення наукових досліджень – економіки дослідної справи, зернового господарства та врожайності, сільськогосподарського кредиту, землевпорядження разом із меліорацією, тваринництва, техніко-промислових культур, електрифікації сільського господарства на території, що межують поруч із Дніпрельстаном, статистичного та технічного бюро, зорієнтованих потребами аграрного виробництва та практикою центральних органів влади.

По-друге, адміністративно-господарська епоха, з одного боку, відчувала процес розвитку економічної думки, розвиток якої прагнув до світового рівня, а з іншого боку – особливо після подій 1917 р., починалася так звана «індустріалізація» сільськогосподарського виробництва, втім, шлях здійснення її виявився занадто складним із владною вказівкою – знайти правильний шлях. Дійсно, сільськогосподарське виробництво Радянської України притримувалося через знайомий з цим кооперативний рух, але паралельно вже торувала дорогу колективізація сільського господарства; труднощі крилися в тому, що українське селянське господарювання зазнавало вплив двох факторів – вчорашнього кооперативного руху та новітньої колективізації сільського господарства; тому й на Український НДІ економіки й організації сільського господарства покладалося завдання синтезувати баланс цих економічних факторів.

По-третє, згаданий НДІ діяв як наукова установа; втім, за урядовим дорученням, він починав виконувати економічно-підсумкову роботу із залученням статистичних даних про стан сільського господарства тощо; тобто, по-суті, реалізовував державно-управлінську функцію; також діяльність Українського НДІ економіки й організації сільського господарства в 1928 – 1929 рр. припала на проблематичний період, коли почалася політизація сільськогосподарської науки, тобто відчувалася спроба перетворення аграрної науки в одного із провідників більшовицької ідеології на селі.

Джерела та література

1. Український науково-дослідний інститут економіки й організації сільського господарства / Сільськогосподарська наукова хроніка // Вісник сільськогосподарської науки та досвідної справи. Науковий орган НКЗС УСРР. – Х., 1928. – Т. V, № 6. – С. 146-148.

2. Урочиште відкриття НДІ економіки й організації сільського господарства / Хроніка // Вісник сільськогосподарської науки та досвідної справи. – Х., 1929. – № 12. – С. 129.

3. Вергунов В.А., Глазунов Г.О., Зосімов І.О. Український науково-дослідний інститут економіки й організації сільського господарства (1928–1937 рр.). Документи та матеріали / Національна академія аграрних наук України; Національна наукова сільськогосподарська бібліотека; Центральний державний архів вищих органів влади та управління України; під. заг. ред. чл.-кор. НААН України В.А. Вергунова. – Вінниця, 2015. – 222 с.

4. Див.: ЦДАВО України. Ф. 1055. Оп. 1. Спр. 161. Арк. 16-18. Український науково-дослідний інститут економіки й організації сільського господарства : Збірник. – Х., 1931, машинопис.

5. Український науково-дослідний інститут економіки й організації сільського господарства. : Коротка звітна доповідь про роботу з часу заснування до 1 липня 1929 р. // Вісник сільськогосподарської науки та досвідної справи. Науковий орган Наркомату землеробства УСРР. – Х., 1929. – Т. VI. – № 6-7. – С. 177-187.

6. Постанова колегії НКЗС УСРР на доповідь Українського НДІ економіки й організації сільського господарства від 27 червня 1929 р. / Сільськогосподарська наукова хроніка // Вісник сільськогосподарської науки та досвідної справи. Науковий орган Наркомату землеробства УСРР. – Х., 1929. – Т. VI. – № 6-7. – С. 187-189.

7. Постанова засідання Правління Всеукраїнського Союзу сільськогосподарської кооперації «Сільський господар» від 5 липня 1929 р. / Сільськогосподарська наукова хроніка // Вісник сільськогосподарської науки та досвідної справи. Науковий орган Наркомату землеробства УСРР. – Х., 1929. – Т. VI. – № 6-7. – С. 190-191.

Зосімов І.А. Украинский НИИ экономики й организации сельского хозяйства: первый научный отчет (за 1928 – 1929 гг.).

В статье детально исследуется научный отчет Украинского НИИ экономики и организации сельского хозяйства за 1928 – 1929 гг. Указанный НИИ действовал в 1928 – 1937 гг., однако материалов относительно его научной деятельности не сохранилось, отчет остался лишь в публикациях «Вестника сельскохозяйственной науки и опытного дела», но, еще быстрее, – в архивных учреждениях Украины.

Ключевые слова: *Украина, сельское хозяйство, экономические факторы сельскохозяйственного производства, первый научный отчет Украинского НИИ экономики и организации сельского хозяйства за 1928 – 1929 гг. как научного учреждения.*

Zosimov I.A. Ukrainian Scientific Research Institute of Economics and Agriculture Organization: first scientific report (1928–1929).

The publication explores the first scientific report of the Ukrainian Scientific Research Institute of Economics and Agriculture Organization for 1928–1929. It functioned in 1928–1937, but there are no materials about its scientific activity. The report is presented in the publications in the periodical «Journal of Agricultural Science and Experiential Deed» and archival institutions in Ukraine.

Keywords: *Ukraine, agriculture, economic factors of agricultural production, the first scientific report of the Ukrainian Scientific Research Institute of Economics and Agriculture Organization for 1928–1929.*

УДК 631.1.016:631.347.2:631.587(477)»19»

Коваленко Н. П.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕЛІОРАТИВНИХ СИСТЕМ У ЗРОШУВАНОМУ ЗЕМЛЕРОБСТВІ УКРАЇНИ у ХХ ст.

Встановлено основні напрями розвитку теоретичних та практичних основ розроблення і впровадження меліоративних систем у зрошуваному землеробстві України в ХХ ст. Відображено процес удосконалення технічного забезпечення меліоративних систем від поверхневого поливу до штучного дощування та крапельного зрошування. Визначено їх ефективність з економічної, енергетичної та екологічної точки зору.

Ключові слова: *розвиток, удосконалення, теоретичні та практичні основи, технічне забезпечення, меліоративні системи, зрошуване землеробство.*

На сьогодні особливого значення набуває впровадження ресурсозберігаючих і безпечних з екологічної точки зору технологій у зрошуваному землеробстві, які забезпечували б високі врожаї сільськогосподарських культур. Одним з таких напрямів є розроблення науково обґрунтованих меліоративних систем, оскільки їх впровадження спрямоване на значне поліпшення несприятливих природних умов земель шляхом регулювання водного і пов'язаних з ним повітряного, поживного та теплового режимів [1, с. 112]. Одним з видів гідротехнічної меліорації є іригація, тобто комплекс заходів, спрямованих на поліпшення водного режиму ґрунтів і рослин, що негативно реагують в природних умовах на нестачу вологи [2, с. 65]. Зрошування підвищує забезпечення ґрунту вологою, покращує поживний і тепловий режими рослин, мікроклімат ґрунту, сприяє включенню в сільськогосподарське використання аридних земель, збільшенню продуктивності сільськогосподарських угідь [3, с. 87].